

आ

युष्याच्या उमेदीच्या काळातील कमाई ही उत्तरकाळातील शिदोरी व्हावी, हे सर्वसामान्य माणसाच्या जीवनाचे आजही सूत्र असते. त्यात भारतीय माणसाची मानसिकता नेहमीच बचतीची राहिली आहे. कालानुरूप त्याचे स्वरूप बदलले. औद्योगिक क्रांतीच्या १८६०मध्ये सुरू झालेल्या पहिल्या पर्वापूर्वीची स्थिती आणि आता त्याच्या पाचव्या पर्वाच्या उंबरठ्यावरील स्थिती यांचा तौलनिक विचार आपण करून पाहू. जागतिक सरासरी तापमान १८६०मधील १३.५ अंश सेल्सिअसवरून १४.६ अंश सेल्सिअसवर पोचले आहे. पहिल्या औद्योगिक क्रांतीच्या एक शतक आधी २८० पीपीएम एवढे असणारे हवेतील कार्बन डायऑक्साइडचे प्रमाण १८५८मध्ये ३१५ पीपीएमपासून सुरू होऊन २०२१मध्ये ४१६ पीपीएमवर येऊन ठेपले आहे. १८००मध्ये जेमतेम ४% असलेली जगभरातील शहरी लोकसंख्या १८६०च्या

डॉ. प्रमोद चौधरी

सुमारास १०% होऊन आता ती ५५% एवढी झाली आहे आणि २०५०पर्यंत ती ६८% होईल, असा संयुक्त राष्ट्रसंघाचा अंदाज आहे! या आकडेवारीचे अर्थ समजून घेतले, तर आपण गेल्या दीड दशकात केलेल्या 'कमाई'चे पुढील पिढ्यांसाठीचे धोकेही आपल्या लक्षात येतील. कार्बन डायऑक्साइडचा वाढता उत्सर्ग हा जागतिक तापमानवाढीचे मुख्य कारण आहे. वाढती वादळे व वणवे, अचानक येणारे दुष्काळ व पूर, पीकपद्धतीतील दुष्परिणाम, पक्षी-प्राण्यांच्या अधिवासांवरील घाले अशा स्वरूपांत त्याचे परिणाम आपण अनुभवत आहोत. शहरीकरणाचे दुष्परिणाम हे हवा व पाण्याच्या स्रोतांचे प्रदूषण, आरोग्यावरील परिणाम, पाणीसाठ्यांचा तुटवडा, कचरा व्यवस्थापनाची समस्या आणि ऊर्जेच्या मागणीवरील ताण अशा स्वरूपात आपण भोगत आहोत. भारताच्या संदर्भात पुढील

जहान है तो जान है!

आज जागतिक पर्यावरण दिन. या अद्भुत निसर्गाने आपल्याला जीवनाचे विविध रंग दाखवले, त्याचे ऋण व्यक्त करण्याचे हे निमित्त. विकासाची आस ठेवताना त्यासाठीचे मार्ग शाश्वत राहतील, हे सुनिश्चित करण्याचा दिवस. आपल्या पुढील पिढ्यांचे भविष्यही उज्वल राहावे, यासाठी यापुढील प्रत्येक दिवस पर्यावरण दिन व्हावा, असा निश्चय करण्याची ही वेळ...

काळातील दुष्परिणामही असेच भयावह आहेत. २०५०पर्यंत देशाच्या किनारपट्टीच्या भागांतील सुमारे ३.५ कोटी लोकसंख्येला दरवर्षी पूरस्थितीला सामोरे जावे लागेल, पाणीटंचाईच्या समस्येला सामोरे जाणारी लोकसंख्या सध्याच्या ३३%वरून पुढील तीन दशकांत ४०% होईल आणि गहू, तांदूळ, डाळी व एकंदर कडधान्यांचे उत्पादन नऊ टक्क्यांनी घटेल, असे यांपैकी काही

महत्त्वाचे परिणाम अपेक्षित आहेत. ही पार्श्वभूमी पाहता, गेले दीड शतक ज्या विकासवाटांवरून जगाने वाटचाल केली, त्याच वाटांवरून आपला प्रवास कायम ठेवणे धोक्याचे आहे, हे स्पष्ट होते.

या वसुंधरा दिनापासून व्यक्तिगत जीवनात आपण काही साधे, परंतु महत्त्वाचे बदल स्वीकारले, तरी त्याचा अनन्यसाधारण एकत्रित परिणाम होऊ शकतो. घरातील

कचऱ्याच्या विलगीकरणापासून याची सुरुवात करता येईल. मुळात कोणत्याही वस्तूसोबत आलेले प्लॅस्टिकचे वेष्टण कचऱ्यात फेकण्यापूर्वीच, त्याचे विघटन होण्याला ४५० वर्षे लागणार आहेत, हा विचार करायला हवा. तरीही पर्याय नसेल तर किमान ओल्या कचऱ्यामध्ये मिसळून ते प्लॅस्टिक जाऊ देऊ नये. कारण त्यावर फेरप्रक्रिया होण्याची शक्यताही त्यामुळे मावळून जाते, जी मुळातच जगभर सध्या फक्त ९% आहे! भारतासारख्या सुमारे ६०% लोकसंख्या शेतीवर अवलंबून असलेल्या देशात, जैविक शेतकचऱ्यापासून आणि अन्य स्वरूपातील जैवभारापासून इंधन व वीज यांची निर्मिती ही देशाच्या अर्थकारणाला चालना देणारी ठरणा आहे. त्यामुळे खनिज स्रोतांऐवजी जैवस्रोतांवर आधारित ऊर्जापर्यायांचा अवलंब करण्याची समाजाची मानसिकता घडणे महत्त्वाचे ठरणार आहे. एक जबाबदार आस्थापना म्हणून आमच्या प्राज इंडस्ट्रीजने वायू आणि जल यांचे प्रदूषण रोखणारा तंत्रज्ञानविकास साधल्याचे मी यासंदर्भात आवर्जून नमूद करू इच्छितो. जैवस्रोतांचा अवलंब करण्याचा

पर्याय देणारे हे तंत्रज्ञान आपल्याला 'आत्मनिर्भर भारता'चे उद्दिष्ट गाठण्यालाही पूरक ठरणार आहे. 'जान है तो जहान है' ही उक्ती आपल्या सर्वांच्या परिचयाची आहे. आपण व्यवस्थित असू, तर भोवतालच्या जगाचा आनंद घेऊ शकू, परंतु तो आनंद घेण्यासाठी हे भोवतालचे जगही व्यवस्थित हवे, हेदेखील तेवढेच खरे आहे ना? या पर्यावरण दिनी हा 'जहान' पुन्हा फुलवण्याचा संकल्प करूया...

(लेखक प्राज इंडस्ट्रीजचे संस्थापक अध्यक्ष आहेत.)

